

شکستن عادت‌های قدیمی

محمد رضا مودودی

رئیس اسبق سازمان توسعه تجارت

رویکرد دولت سیزدهم در توسعه روابط تجاری تغییر کرده و کشورهای جنوب شرقی آسیا، منطقه آفریقا و کشورهای همسایه در اولویت روابط تجاری با ایران قرار گرفته‌اند. همچنین ایجاد تنوع در کالاها، فراهم کردن زیرساخت‌های تجاری و تعامل با بخش خصوصی نیز تعیین‌کننده راهبردهای توسعه تجارت با همسایگان خواهند بود، این در حالی است که پرونده تجارت خارجی ایران در سال گذشته با تراز منفی ۶.۵ میلیارد دلاری بسته شد. تراز تجاری جریان صادرات و واردات را در یک دوره زمانی معین اندازه‌گیری می‌کند. اگر ارزش صادرات کشوری نسبت به واردات آن بیشتر باشد، آن کشور دارای مزاد تجاری یا تراز تجاری مثبت است و متقابلاً اگر کشوری بیشتر از ارزش صادرات خود واردات کند، دارای کسری تجاری یا تراز تجاری منفی است. بنا به آمار ارائه شده از وضعیت تجارت خارجی ایران در سال گذشته که توسط مرکز پژوهش‌های اتاق تهران منتشر شده، میزان صادرات ایران ۵۲.۵۲ میلیارد دلار و میزان واردات، ۵۹.۷ میلیارد دلار بوده و با این حساب، کفه ترازو به میزان ۵.۶ میلیارد دلار به سمت واردات سنگین است. آمار صادرات غیر نفتی سال‌های پیش نیز چنگی به دل نمی‌زند و به نظر می‌رسد تجارت خارجی قریب یک دهه است از نفس افتاده است! به گواه آمارها سال‌هاست صادرات غیر نفتی ما پشت سد ۵۰ میلیارد دلار متوقف شده و باوجود تمام برنامه‌ها، توان شکستن این سد را ندارد. اما نکته دردناک این است که حتی درک این مهم که راه‌حل بسیاری از معضلات اقتصادی موجود، روان‌سازی و تسهیل فضای تجارت خارجی است نیز هنوز محقق نشده است. از سوی دیگر چند سالی است آمار واردات همسایگان از ایران، مسئولان را بر آن داشته تا راهکار توسعه صادرات را در افزایش سهم ایران از بازار همسایگان بجویند. با توجه به این سیاست بیان چند نکته خالی از لطف نیست. فقط ۵ کشور نخست مقصد صادراتی ایران بیش از ۷۵ درصد کل بازار صادراتی ایران را در اختیار دارند. به‌عبارت دیگر، جغرافیای صادراتی ایران هنوز بزرگ‌تر از قبل نشده و گرچه این ۵ کشور از ظرفیت بالایی برای تجارت برخوردارند، اما رقابت در آن بازارها نیز بسیار سخت و حرفه‌ای است. افزایش سهم از ۲ به ۴ درصد بازار وارداتی همسایگان به معنی ۲ برابر کردن میزان فعلی صادرات غیر نفتی به همسایگان است. در حال حاضر ارزش صادرات غیر نفتی ایران به همسایگان حدود ۲۵ میلیارد دلار است که تقریباً ۵۵ درصد کل صادرات غیر نفتی کشور را تشکیل می‌دهد؛ به‌عبارت دیگر برای ۲ برابر کردن این رقم، صادرات غیر نفتی فعلی باید به ۵۰ میلیارد دلار برسد. اگر کشورهای مقصد متقاضی افزایش ۲ یا چند برابری واردات از ایران باشند، در کشور امکان و زیرساخت لازم برای توسعه صادرات بیش از این میزان فراهم نشده است. کاهش ارزش پول ملی و یارانه‌ای بودن مواد اولیه بسیاری از محصولات صادراتی در سال‌های اخیر نیز نتوانست آمار صادرات غیر نفتی ما را بهبود بخشد و در هر گاه بستری برای صادرات مهیا می‌شد، به‌بهبانه تنظیم بازار و پیشگیری از تورم و کمبود، صادرات آن اقلام ممنوع و بروکراسی صادرات کالای مربوطه پیچیده‌تر می‌شد. ارزش واردات همسایگان از دنیا حدود ۱۱۰۰ میلیارد دلار است که سهم ۵ کشور اول همسایه از آن (امارات، ترکیه، روسیه، عربستان و پاکستان) بیش از ۸۰ درصد است. چنانچه بخواهیم ارزش صادرات خود به همسایگان را افزایش دهیم، تقریباً همین کشورها مستعد جذب هستند. حال پرسش کلیدی این است که چنانچه این پذیرش و ظرفیت وجود دارد، چرا تاکنون به کار گرفته نشده و اگر وجود دارد، برنامه‌های مشخص دولت برای گسترش نفوذ صادراتی در این بازارها چیست؟ سهم محصولات با فناوری بالا در سبد صادراتی ما بسیار پایین است، این در حالی است که در ترکیب سبد وارداتی این کشورها، محصولات فناورانه سهم بالایی دارند و ایران در این زمینه حرفی برای گفتن ندارد و غالب محصولات صادراتی ما محصولات سنتی هستند یا محصولات صناعی که فناوری پایین یا متوسط دارند و برای افزایش صادرات هم باید به سرمایه‌گذاری فناورانه در تولید با مقیاس بین‌المللی فکر کرد و هم اینکه زیرساخت‌های لازم برای افزایش حجم تبادلات تجاری را گسترش داد. نکته مهم و مغفول دیگر، نگاه غالب به توسعه صادرات غیر نفتی است که متأسفانه هنوز همان نگاه سنتی صادرات محصول است و اهمیت ناچیزی برای صادرات محصولات دیجیتالی، گردشگری، توریسم درمانی، بلاک‌چین، اعزام نیروی کار و صادرات محصولات فرهنگی قائلیم. در حالی که امروزه این فعالیت‌ها نه تنها بیش‌ترین سهم ارزشی را در بازار جهانی به خود اختصاص داده‌اند، بلکه در شرایط تحریمی فعلی نیز امکان رصد و تحریم آنها بسیار ناچیز است. این گویا از ذکاوت بالای طراحان تحریم بوده که می‌دانستند شکستن عادت‌های قدیمی برای ایرانیان بزرگ‌ترین مانع جالاک، نوآوری، خلق و بهره‌گیری از فرصت‌ها و در نتیجه بی‌اثرسازی تحریم‌هاست!

خبر

بانک‌ها از راسالتشان فاصله گرفته‌اند

عضو کمیسیون قضائی و حقوقی مجلس، با بیان اینکه امروز بانک‌ها از راسالتشان فاصله گرفته‌اند، از سرمایه‌گذاری آنها در خرید و فروش ملک و مسکن ساخت و ساز، دخالت در تجارت و مجتمع‌های تجاری و به‌سکونت انتقاد کرد و از این اقدامات به عنوان عاملی در جهت افزایش تورم در بازار مسکن یاد کرد. هاجر چنارانی افزود: یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های اقتصادی جامعه و حتی از دغدغه‌های جامعه بانک‌ها و سودهای ربوی و کلانکی و مرکب آن هستند، امروز بانک‌ها از راسالتشان فاصله گرفته‌اند و با سرمایه‌گذاری در خرید و فروش ملک و بحث ساخت و ساز، دخالت در تجارت، مجتمع‌های تجاری و مسکونی و متأسفانه روز به روز به تورم بازار مسکن افزوده می‌شود. چنارانی عنوان کرد: بانک‌ها باید محکوم و مکلف شوند که به قشر ضعیف خدماتی بدهند و از پرداخت تسهیلات از دواج و مسکن و رفاه‌اند و فرزندآوری حمایت کنند نه اینکه هزاران نفر متأسفانه در نوبت هستند.

حسن بهشتی پور در گفت‌وگو با «آرمان ملی»:

ایران نباید در مسیر خروج از ان پی تی قرار بگیرد

- فعال کردن مکانیسم ماشه به معنای از بین رفتن کامل برجام است
- کشورهای اروپایی به دنبال راهی برای فعال کردن مکانیسم ماشه هستند
- ایران باید مراقب اجماع جهانی علیه خود باشد
- آمریکا از هر شگردی استفاده می‌کند تا امتیاز بیشتری بگیرد

آرمان ملی- احسان انصاری: در حالی که تمایل زیادی برای احیای برجام دیده نمی‌شود آیا کشورهای اروپایی به دنبال فعال کردن مکانیسم ماشه خواهند رفت؟ «آرمان ملی» برای پاسخ و تحلیل چالش‌های پیش‌روی پرونده هسته‌ای ایران با حسن بهشتی پور، تحلیلگر روابط بین‌الملل گفت‌وگو کرده‌است. بهشتی پور معتقد است: «اگر فشارها به جمهوری اسلامی ادامه یابد، جهان باید حتی برای خروج ایران از پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای نیز آماده باشد. آن هم در حالی که ان پی تی یک پیمان مادر است. خروج از این پیمان به معنای آن است که ایران دیگر هیچ تعهدی به برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای نخواهد داشت و چنین واکنشی، احتمالاً جزو گزیننه‌های نهایی جمهوری اسلامی خواهد بود. برای مقابله با این فضاسازی‌ها هیچ راه‌حلی بهتر از رجوع به مردم و قوی کردن پشتوانه مردمی نظام وجود ندارد و روسیه، چین و هیچ قدرت دیگری، نمی‌تواند از ایران در مقابل این هجمه‌ها دفاع کند و این مردم هستند که باید به‌صحنه آورده شوند.» در ادامه ماحصل این گفت‌وگو را می‌خوانید.

گمانه زنی‌هایی درباره احتمال فعال شدن مکانیسم ماشه توسط کشورهای اروپایی علیه ایران وجود دارد.

این گمانه‌زنی‌ها به چه میزان احتمال تحقق دارد؟

اروپایی‌ها تا نشست خردادماه شورای حکام صبر می‌کنند چون قرار است ایران و آژانس به یک جمع‌بندی درباره سوالات مطرح‌وه برسند بنابراین بعید به نظر می‌رسد آنها قبل از خردادماه مکانیزم ماشه را فعال کنند. نکته دیگر اینکه آلمان، فرانسه و انگلیس از برجام خارج نشدند بنابراین متأسفانه می‌توانند مکانیزم ماشه را فعال کنند. به همین دلیل اگر ایران و آژانس به توافق نرسند، به نظر می‌رسد غربی‌ها قصد دارند با قطعنامه شورای حکام معبر حقوقی درست کنند به این معنا که ایران ناقض برجام است و بعد براساس آن فعال سازی مکانیزم ماشه را اعلام کنند. ایران در زمان دولت آقای روحانی به صورت کتبی به اتحادیه اروپا اطلاع داده بود که اگر مکانیزم ماشه را به هر دلیلی فعال کنند، امکان دارد ایران از ان پی تی خارج شود و این اتفاق هم برای ایران و هم برای اروپایی‌ها و آمریکایی‌ها گران تمام خواهد شد. بنابراین برای هر دو طرف اثر منفی خواهد داشت. من امیدوارم تا خردادماه ایران با آژانس به توافق برسد چون در این صورت خیلی بعید است که اتحادیه اروپا بتواند مکانیزم ماشه را فعال کند و فضای بین‌المللی با آن همراهی نخواهد کرد؛ به ویژه آنکه از اقدام احتمالی ایران نیز آگاهی کامل دارند.

اگر ایران به سمتی حرکت کند که از ان پی تی خارج شود چه پیامدهایی برای ایران خواهد داشت؟

اگر فشارها به جمهوری اسلامی ادامه یابد، جهان باید حتی برای خروج ایران از پیمان منع گسترش هسته‌ای نیز آماده باشد. آن هم در حالی که ان پی تی یک پیمان مادر است. خروج از این پیمان به معنای آن است که ایران دیگر هیچ تعهدی به برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای نخواهد داشت و چنین واکنشی، احتمالاً جزو گزینه‌های نهایی جمهوری اسلامی خواهد بود. برای مقابله با این فضاسازی‌ها هیچ راه‌حلی بهتر از رجوع به مردم و قوی کردن پشتوانه مردمی نظام وجود ندارد و روسیه، چین و هیچ قدرت دیگری، نمی‌تواند از ایران

در مقابل این هجمه‌ها دفاع کند و این مردم هستند که باید به صحنه آورده شوند. به هر حال افکار عمومی دنیا پرونده‌سازی هسته‌ای را نوعی سلطه‌جویی برای محدودسازی ایران از سوی غرب تلقی می‌کند، اما در حوزه حقوق بشر، برخلاف اینکه ما حقوق بشر را یک موضوع بومی می‌دانیم و در داخل ایران بحث حقوق بشر اسلامی را مطرح می‌کنیم، بسیاری از کشورهای سطح بین‌المللی، حقوق بشر را یک موضوع جهانی می‌دانند و ارزش‌های اعلام‌شده در منشور جهانی حقوق بشر را قبول دارند و لذا از این ابزار برای فشار به کشورهایی که این منشور یا بخشی از آن را قبول ندارند، استفاده می‌کنند. در موضوع حقوق بشر بسیاری از کشورها، حتی کشورهایی که در موضوع هسته‌ای مخالف سیاست‌های غرب علیه ایران بودند، با آمریکا و اروپا همسو شدند و فشار بیشتری را متوجه ایران ساختند. بر این اساس ایران الان با دو پرونده‌سازی هسته‌ای و حقوق بشری غرب علیه خود مواجه است که باید به شدت مراقب عدم ایجاد اجماع جهانی با فضاسازی غرب علیه خود باشد.

اگر کشورهای اروپایی به سمت فعال کردن مکانیسم ماشه حرکت کنند بهترین واکنش ایران نسبت به این موضوع چه باید باشد؟

در اینجا این سوال مطرح است که چرا اروپایی‌ها ایران را به سمت اقدامات رادیکال سوق می‌دهند؟ در پاسخ باید عنوان کرد برای اینکه می‌خواهند زمینه را برای مداخله در امور داخلی ایران فراهم کنند. در واقع آنها قصد دارند برای اقدام علیه ایران مقبولیت ایجاد کنند بنابراین ما باید هوشمندانه از اوضاعی که دارند برای ایران فراهم می‌کنند، تحلیل صحیح داشته باشیم. نکته دیگر درباره اصل مساله خروج ایران از ان. پی. تی است. به‌صورت کلی یک تصویری در ذهن برخی وجود دارد که ذخایر اورانیوم برای ایران جنبه بازدارندگی دارد و از این جهت موضوع تهدید به خروج از ان. پی. تی می‌تواند، نوعی از بازدارندگی ناشی از موضوع افزایش ذخایر اورانیوم در ایران را ایجاد کند و این مساله باعث می‌شود در هر موضوعی با این تهدید طرف غربی در رفتارش تجدیدنظر کند. برخی معتقدند این تفکر که با استفاده از قدرت هسته‌ای می‌توانیم بازدارندگی داشته باشیم و توان هسته‌ای را تا آستانه خروج از ان پی تی سوق خواهد داد. اما باید توجه داشت در هر سطحی که در این باره تصمیم‌گیری شود لازم است عواقب اجرایی این تهدید ایران هر اندازه که به‌حق باشد سنجیده شود. عواقبی از این قبیل که خروج ایران از این معاهده می‌تواند یک چپه جدید در عرصه بین‌الملل علیه ایران ایجاد کند. نیازی به گفتن نیست که بعد دیگر این مساله از بین رفتن کامل برجام است.

آیا ایران و غرب در زمینه برجام بیشتر به سمت واگرایی حرکت خواهند کرد یا همگرایی؟ چرا؟

من بر این باور هستم طرفین در سال جاری دوباره به میز مذاکرات برمی‌گردند. تفاوتی ندارد نام مذاکرات چه گذاشته شود. نامش

پایان تحریم‌ها علیه ایران باشد یا مذاکره برای برجام پلاس، تفاوتی ایجاد نخواهد کرد؛ چراکه هرگونه مذاکراتی آغاز شود، محور آن برجام خواهد بود. بنابراین به احتمال زیاد به مذاکره و گفت‌وگو برمی‌گردند. البته این به آن معنی نیست که از الان می‌توان پیش‌بینی کرد که در نهایت یک توافق صورت می‌گیرد، ولی همین که دوباره به میز مذاکره برگردیم بسیار اتفاق خوبی است. آنچه باید مدنظر مسئولان جمهوری اسلامی قرار بگیرد این است که باید در سال جاری برای پایان دادن به این تحریم‌های ناجوانمردانه و انواع و اقسام فشارهای اقتصادی و سیاسی که هزینه‌های گزافی روی دست ملت ایران گذاشته‌اند، راهی پیدا کنند. البته این مسیر به هیچ عنوان ساده و راحت نخواهد بود و ایران با چالش‌های متعددی در راه بازگشت به میز مذاکره مواجه است. واقعیت این است که پرونده برجام پس از کش و قوس‌های فراوان لازم است که تعیین تکلیف شود. لازمه این اتفاق حل مسائل ایران با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی است. ایران ۳ سوال مهم آژانس

را تا خرداد ماه سال جاری باید پاسخ دهد. اگر این سوالات درست پاسخ داده شود گشایش بزرگی در روند مذاکرات انجام می‌شود. بعد از برجام موضوع حل و فصل مشکلات ایران با کشورهای همسایه است. به ویژه بعد از مساله

نگره

طولانی‌ترین دوران توری تاریخ ایران

اسب‌سر کشی تورم چطور مهار می‌شود؟

در کنار تمامی مسائل ریز و درشت عرصه داخلی و خارجی، به نظر می‌رسد «تورم» مهم‌ترین مساله فعلی کشور است. تجربه چهار سال تورم پیاپی و مزمن بالای ۴۰ درصد، عملاً کشور را در بی‌سابقه‌ترین وضعیت طی دهه‌های گذشته قرار داده است. ثبت میانگین تورم ۵.۴۶ درصدی در سال گذشته نیز موجب شد تا بیش از پیش بار سنگین گرانی بر روی دوش مردم احساس شود. گرانی‌های مداوم و سرسام‌آور به اندازه‌ای اهمیت پیدا کردند که حتی رهبر معظم انقلاب نیز سال جاری را به عنوان سال «مهار تورم و رونق تولید» نام‌گذاری کردند. همین امر مسئولیت دولت برای مهار تورم و مقابله با نابسامانی‌های موجود در بازار را دو چندان سنگین کرده است. به ویژه اینکه در همین ابتدای سال نیز شاهد چند مرحله افزایش قیمت‌های رسمی از سوی تیم اقتصادی دولت بوده‌ایم. شاید اکنون بیش از هر زمان دیگری شهروندان فشار گرانی‌های رو به فزونی را با گوشت و استخوان خود لمس کنند و مطالبه اصلی آنها ضرورت مهار تورم باشد. با این تفاسیر اکنون پرسش مهم این است که دولت (به ویژه تیم اقتصادی) باید برای مهار تورم چه اقداماتی انجام دهند؟ به روایت دیگر پیش‌شرط‌های مهار تورم در کشور چه خواهند بود؟

مگر مردم تورم را به وجود آورده‌اند که مردم حل کنند؟

یک اقتصاددان و عضو هیأت علمی دانشگاه الزهرا اظهار داشت: در این تورم مردم هیچ نقشی ندارند و هیچ کاری از دستشان بر نمی‌آید. اصلاً مگر مردم تورم را به وجود آورده‌اند تا بخواهند کاری بکنند. همین دولت اخیرا قیمت ماشین و خدمات دولتی از قبیل گاز، برق، تلفن و مخابرات و... را افزایش داده است. وقتی این کارها را خود دولت انجام می‌دهد، چگونه می‌توان از خودش انتظار داشت تورم را کنترل کند؟ حسین راغفر تأکید کرد: شرط لازم برای برون‌رفت از این شرایط کشور است. تا زمانی که فضای کسب و کارها در کشور اصلاح نشود، تورم قابل مهار نیست.» این اقتصاددان تصریح کرد: درباره نقش تشن‌دادن سیاست خارجی باید بگوییم که سیاست خارجی در مراحل بعدی قرار دارد. ارتباط با دنیای خارج خیلی هم از اهمیت زیادی برخوردار است و به بهبود اقتصاد همه کشورها کمک می‌کند.

خیلی از کشورهای عقب‌تر از ایران از شر تورم نجات پیدا کرده‌اند

یک اقتصاددان، مشاور بین‌المللی بانکداری، سرمایه‌گذاری و تأمین مالی در بخش ابتدای اظهارات خود در ارتباط با راه‌حل‌های مهار تورم به عنوان مهم‌ترین مساله حاضر کشور، با بیان اینکه مساله تورم یک مساله پولی است، تأکید کرد: «در صورتی که تغییراتی در نظام اقتصادی کشور صورت نپذیرد، امکان برون‌رفت از این شرایط وجود دارد. پیش‌تر هم عنوان شده است که تورم یک پدیده پولی است و باید با رشد نقدینگی مداوا شود. علی‌سعدوندی، گفت: در حال حاضر ما از دو منبع با رشد نقدینگی مواجهیم. یکی کسری بودجه دولت است که بعضی اوقات مستقیم به بانک مرکزی تحمیل می‌شود. این روش بدترین شکل ممکن برای تأمین کسری بودجه است به‌آنکه مرکز می‌تجهیل می‌شود. اما بهترین راه شیوه برای مواجهه با این موضوع استفاده از اوراق است. این اوراق را تمامی بانک‌ها و صندوق‌ها از جمله صندوق بازتسنگی می‌توانند خریداری نمایند.» این اقتصاددان در ادامه تصریح کرد، به صورت قانونی خیلی از نهادهای موسسات حق تأسیس بانک را دارند، اما حق چاپ پول را در جهت منافع و افزایش ثروت خودشان ندارند که متأسفانه در حال حاضر این اقدام انجام می‌پذیرد. در حالی که باید این پول را در اختیار مردم قرار دهند و اگر به صورت سپرده بازگشت داشت، بانک می‌تواند از آن استفاده کند. سعدوندی، اظهار داشت: «نکته دیگر این است که وقتی دولتی درآمد آری دارد، مثلاً از طریق فروش نفت یا به صورت برداشت از صندوق توسعه ملی، این درآمد به صورت ریال به بانک مرکزی انتقال یابد که همین باعث شده ایران طولانی‌ترین دوران توری تاریخ را داشته باشد که تا به امروز هم اصلاح نشده است. در حالی که باید درآمد ارزی صرف اصلاح زیرساخت‌ها شود. باید کسری بودجه دولت شفاف باشد و از طریق اوراق تأمین شود. این اقتصاددان پیرامون راه‌حل مهار تورم در کشور، با تأکید بر این که باید سیاست‌گذاری به صورتی انجام شود که از اتلاف منابع جلوگیری شود، افزود: «باید هزینه‌ها در مصارف بودجه کاهش و مهار شوند. سپس اصلاحات نظام مالی خیلی جدی‌تر پیگیری شود. این‌ها در صورت انجام می‌توانند تا حدودی تورم را التیام بخشند و باید بدانیم در جزئیات باید به خیلی مسائل دیگر پرداخت و من فکر می‌کنم باید چیزی در حدود ده‌ها پروژه اجرا کرد. باید به خاطر داشت که خیلی از کشورهای مقب‌تر از ایران از شر تورم نجات پیدا کرده‌اند. این مهم قابل تحقق است.